

Sisukord

1. Sissejuhatus.....lk. 1
2. Kliimamuutus - kas sugupoolel on tähtsust?.....lk. 3.
3. Sugu ja kliimamuutused globaalses kontekstis.....lk. 4
4. Ökoloogilise jalajälje kalkulaator KESA aitab hinnata ühenduste keskkonnamõju.....lk. 6
5. Tarbijakäitumise pilootuuring Greendexi kalkulaatori baasil.....lk. 7
6. Kliimamuutused, tervis ja sugupoole aspekt.....lk. 10

Kliimamuutus-kas sugupoolel on tähtsust?

*Merike Viilup,
Eesti Naistoimetajate Ühenduse eesistuja*

Ajal kui Eestis maadeldakse masu, valimiste, osturallide, kinnisvaramullide ja superstaaride möllus, valmistuvad Euroopa Liidu riigid ülemaailmse tähtsusega rahvusvahelisteks kliimaläbirääkimisteks, mis toimub 17.-18. detsembril Kopenhaagenis. Kohtumise eesmärk on

Sissejuhatus

Käesolev ENUT Uudiste väljaanne on pühendatud soolise võrdõiguslikkuse ja kliimamuutuste teemale.

ENUT viis 2009 ja 2010 aastal koostöös Soome Naisorganisatsioonide Ühendusega NYTKIS ja sihtasutusega REC Estonia läbi projekti „Naisorganisatsioonide aktiivsuse tõstmine Balti mere regioonis, kliimamuutuste ennetamise alases tegevuses kohalikul tasandil“.

Projekti eesmärgiks oli suurendada avalikkuse teadlikkust ja huvi soolist aspekti arvestavate kliimamuutuste ennetamise ja kliimamuutustega kohanemise strateegiatega vastu, suurendada naisorganisatsioonide mõju kliimamuutuste alaste dokumentide väljatöötamisel ja propageerida säästvat eluviisi. Käesolevas väljaandes tutvustame projekti raames toimunud olulisemaid üritusi ja käsitletud teemasid, teeme lühikese ülevaate läbiviidud ökoloogilise jalajälje pilootuuringust ja räägime kliimasoojenemise mõjust naiste ja meeste tervisele. Head lugemist!

kujundada Euroopa Liidu seisukohad kliimaküsimustes kolmandate riikidega. Võtmeküsimused puudutavad arenenud riikide ja arengumaade kohustusi kliimamuutustega võitlemisel, kohanemist vältimatute kliimamuutuste negatiivsete tagajärgedega, tehnoloogia arendust ning rahastamist.

Sellest lähtuvalt toimus 16. oktoobril Helsingis esinduslik foorum „**Kliimamuutus - kas sugupoolel on tähtsust?**“ Soome juhtivate poliitikute, kodanikeühenduste, naisorganisatsioonide esindajate ja ajakirjanike osavõtul.

Esimese hooga võib selline teematõstatus panna asjasse mitte pühendunud reageerima õlakehitusega. Mis siin ikka arutada on? Mida ühist võib olla kliimamuutusel ja sugupoolte käitumisel? Veelgi enam - soolisel võrdõiguslikkusel.

- Kliimamuutused avaldavad naistele ja meestele erinevalt mõju;
- looduskatastroofides hukkub alati rohkem naisi kui mehi;
- meeste ja naiste tarbimisharjumused mõjuvad kliimamuutusele erinevalt ja
- *last not least* - kliimaprobleemide aruteludel on naised olnud alati alaesindatud.

Seminaril esinesid sajakonnale kuulajale Euroopa Parlamendi saadikud Heidi Hautala ja Sirpa Pietikäinen, Soome Välisministeeriumi nõunik Päivi Kannisto, Soome naisorganisatsioonide koostööketi NYTKIS peasekretär Tanja Auvinen, Soome parlamendi liige Minna Sirnõ.

Kõnelejad tõid värvikaid näiteid, kuid võrdoluline on maailma kliimamuutustega seotud küsimustes arvestada meeste ja naiste rolle ühiskonnas.

Üha suurenev energia tootmine toob eriti arengumaades paratamatult kaasa nii joogikui ka tarbevee, samuti toiduvalmistamiseks vajaliku küttematerjali üha raskema kättesaadavuse. Selle hankimine, nii nagu ka toiduvalmistamine on nendes riikides tulenevalt soorollidest paraku naiste ja tütarlaste õlul. Vett ja põletusmaterjali tuleb tuua aina kaugemalt ning selleks kulub järjest rohkem aega, seega jääb üha vähem võimalusi hariduse omandamiseks, enesearenguks, palgatööga elatusvahendite hankimiseks, mis aga omakorda surub naised veelgi raskemasse olukorda. Nendes riikides on see kaasa toonud ka naistevastase vägivalda, röövimiste ja vägistamiste juhtumite tõusu, sest pikal teekonnal on naisi kerge rünnata. Lahtise tule, sellega kaasneva suitsu ja mürgiste gaaside pikaajase koosmõju tõttu esineb arengumaade naistel

Ent siiski-siiski. Soome juhtivad naistegelased on üksmeelsel arvamusel, et ülemaailmseks kliimakokkuleppeks on võrdõiguslikkuse erinevate vaatenurkade kaasahaaramine ülimalt oluline, sest on selgunud, et:

raskeid tervisehäireid, mis jällegi on üks soolise ebavõrduse teravaid ilminguid. Europarlamendi saadik **Heidi Hautala** tõdes, et kliimamuutustest tulenev mõju halvendab just nõrgemate inimgruppide, st naiste ja laste olukorda. Looduskatastroofides hukkub igal aastal naisi ja lapsi kordades rohkem kui mehi ja see on tingitud just nende soolisest rollist mitte nende füüsilisest nõrkusest. Suuremat tähelepanu tuleb pöörata loodusressursside säästlikumale kasutamisele, kliimamuutuste tegelike põhjuste uurimisele, soorollide jaotusest tulenevale mõjule ühiskonnas. Enam tuleb kaasata naisi vastavate otsuste tegemisele ja ühiskonna nõrgemate gruppide kaitsmisele kliimamuutustest tulenevate kahjude eest. Soome Välisministeeriumi nõunik **Päivi Kannisto**, kel ÜRO teenistujana pikaajaline kogemus, rõhutas Kopenhaageni kohtumise maailmatähtsust, mistõttu on seda olulisem kaasata kliimaläbirääkimistele ka soolise võrdõiguslikkuse vaatenurk.

Kliimasoojenemine tuleneb üha suuremast energia tootmisest ja tarbimisest, mis on omane eelkõige arenenud riikidele, kuid samas mõjutab enim vaeseid arengumaid. Suure osa maailma toiduainete tootmisest kuni toiduvalmistamiseni teevad naised, kes ei oma ise ei maad, ei vahendeid, kes ei oska

ei lugeda ega kirjutada. Loomulikult puuduvad neil ka võimalused kaasa rääkida kliimamuutuse küsimustes, üleujutuste ja põuaga kaasnevate looduskatastroofide mõjus. Mida suuremad kliimamuutused tekivad, seda raskemaks muutub naiste olukord arengumaades.

USA välisminister **Hillary Clinton** pööras oma 12. augustil 2009 Nigeerias peetud kõnes samuti tähelepanu sellele, et naiste tööga toodetakse 70% põllumajandustoodangust ja ei saa lahendada probleemi, kui ei tehta koostööd naistega.

Mõned aastad tagasi maailma vapustanud tsunamis elu kaotanutest olid 80% naised, sest hävitava hiidlaine tulekul tegelesid nemad oma mereäärsetes elamistes majapidamistöõde ja lastega, samal ajal kui mehed aga olid valdavalt läinud linna tööle, see tähendab veepiirist kaugemale ja kõrgemale.

Kuigi poliitiliste otsuste tegemisel osaleb praegu naisi rohkem kui kunagi varem, jääb naiste osakaal riikide parlamentide koosseisudes endiselt tagasihoidlikuks – kõigest 18,5 % meeste 81,5 % vastu. Kahjuks ei ole naiste häält kuulda ka kliimamuutuste küsimustes, kuigi just naistel on kõige vahetum teave, kuidas kliimamuutustest tulenevad probleemid mõjutavad ühiskonda.

Kopenhaageni konverentsil otsustatakse, kuidas maailm jagab kliimamuutustest tulenevad kulud ja tegevused. Soome eesmärk nendel läbirääkimistel on:

- saada kokkulepetesse naiste roll, st sugupoolte vaatenurk;
- kaasata läbirääkimistesse enam naisi – Soome rahastab arengumaade naisesindajate osavõttukulud Kopenhaagenis;
- lõppeesmärgina saavutada nii naiste kui meeste huve võrdselt arvestavad kokkulepped.

Kõik seminaril esinejad jagasid ühist seisukohta, et naiste roll keskkonda säästvates ja ühtlasi kliimamuutusi mõjutavates tegevustes on eriti oluline, sest

üleüldises tarbimises otsustavad 80% naised, milliseid perekonnale vajalikke ostusid tehakse. Sõnavõttudes mainiti korduvalt kosmeetikatööstuse, kui põhiliselt naistele orienteeritud tööstusharu keskkonda saastavat mõju. Samas ei saa mööda vaadata tõsiasiast, et kuigi maailma rahvastikus on naiste osakaal suurem, on otsustajakohtadel valdavalt mehed, kuid tulevikupõlvkonna kasvatamisel ja mõjutamisel on oluline jällegi silmas pidada, et selles protsessis osalevad õpetajatena peamiselt naised. Soome president **Tarja Halonen** on viidanud, et kui tahetakse tõrjuda kliimamuutusi ja sellest tulenevat toiduainete kriisi, peab naistele rohkem tähelepanu pöörama. Teatud kriisiolukordadel on ka omamoodi positiivne külg -see annab võimaluse rohkem rääkida naiste osast ühiskonnas.

Kahjuks tuleb tõdeda, et kuigi rõhutatakse kliimaprobleemide aruteludel naiste alaesindatust, osaleb Kopenhaageni läbirääkimistel Soome 5-liikmelises delegatsioonis vaid üks naine.

Soome naisorganisatsioonide koostööketi NYTKIS peasekretär **Tanja Auvinen** märkis kogu maailmas naiste aktiivsuse tõusu koostöövõrgustike kaudu, samuti uurimustöodes osalemisel.

Selle tulemuseks võib pidada ka nn Senegali projekti, kui rahvusvahelise abina rahastati 2007. aastal ühes külas päikeseenergiaal töötavate ahjude hankimist, millel on kahtlemata oluline mõju keskkonna säästlikkusele ja ühtlasi ka naise rollile kogukonnas. Märgilise tähendusega on ka see, et kui katastroofides hukkunutest moodustavad suurema osa naised ja võib tekkida arusaam, et see on omane tavaliselt arengumaadele, siis ka Estonia laevaõnnestusest pääsenud 137 inimesest oli kõigest 26 naist.

Paraku jääb ka edumeelses Soomes naisorganisatsioonide roll ja aktiivsus kliimaküsimustes kaasa rääkimisel nõrgaks. Keskkonna organisatsioonides ei ole välja toodud sugupoolte vaatenurka, puudu jääb naisorganisatsioonide mõju poliitiliste

otsuste tegemisel nii rahvuslikul kui ka rahvusvahelisel tasandil. On üsna tavaline, et kui arutatakse naistega seotud valdkondi, on otsustajateks ikkagi mehed. Üks võimalusi selle vastu võitlemiseks on nendest probleemidest rääkida, rääkida ja veel kord rääkida kuni ükskord hakatakse sellega ka arvestama. Naistel on võtmeasukoht tarbimisotsuste langetamisel ja selle kaudu kliimamuutuste mõjutamisel. Säästlik tarbimine, mitte hädavajalike ostude vältimine – nii saab iga naine anda oma isikliku panuse inimsõbralikuma keskkonna hüvanguks. Mis peatähis – naisorganisatsioonide eriline roll on jälgida Kopenhaageni läbirääkimistel saavutatud kokkulepetest ja otsustest kinnipidamist.

Sugu ja kliimamuutused globaalses kontekstis

Kadri Aavik, ENUT

Tänaseks on rahvusvaheline üldsus jõudnud üksmeelsele arusaamale, et kliimamuutustest on kujunenud üks aktuaalsemaid ülemaailmseid arenguprobleeme, mis seab ohtu jätkusuutliku inimarengu globaalses mastaabis, millele lahenduse leidmist ei saa enam edasi lükata ning millega efektiivselt toimetulekuks peavad võrdväärselt kaasa rääkima kõik osapooled. Samuti tunnistab rahvusvaheline arenguüldsus pea ühehäälselt, et sooline võrdõiguslikkus ja naiste eneseteostusvõimaluste suurendamine on nii eesmärgid omaette, kui ka vahendid, mille kaudu arengut kiirendada ning jõuda Aastatuhande arengueesmärkide, sealhulgas jätkusuutliku looduskeskkonna püsivuse tagamise, saavutamiseni.

Kliimamuutustel on tihe seos ülemaailmse ebavõrdsuse ja vaesusega – kuigi kliimamuutused mõjutavad kõiki inimesi, on tulenevalt nende sotsiaalsest positsioonist eriti haavatavad just naised ning vaesed

inimesed (ühtlasi on umbes 70% kõigist maailma vaestest naised). Seega on kliimamuutuste kontekstis oluline pöörata tähelepanu soolisele võrdõiguslikkusele ning naiste ja meeste erinevatele positsioonidele selles valdkonnas. Siinkohal on oluline küsida muuhulgas järgnevaid küsimusi: kas naised ja mehed seisavad kliimamuutustega silmitsi samades tingimustes? Kas neil on samasugused oskused ja teadmised kliimamuutustega toime tulla? Kas kliimamuutuste tagajärjed mõjutavad naisi ja mehi ühtemoodi? Nendele küsimustele vastuste otsimine aitab mõista, kuidas sooperspektiiv on kliimamuutustega seotud. Lisaks soole on väga oluline mõju ka teistel sotsiaalsetel kategooriatel, nagu inimeste etniline päritolu, vanus, rass, klassikuuluvus jne.

Kliimamuutustel on tihe side sooga, kuna naisi mõjutavad kliimamuutused tihti teistmoodi kui mehi, tulenevalt nende sotsiaalsetest rollidest ja positsioonist. Naised ei ole kliimamuutustega silmitsi seistes meestest haavatavamad mitte seetõttu nagu nad oleksid „loomu poolest nõrgemad“, vaid nad seisavad silmitsi teistsuguste tingimustega kui mehed, tulenevalt nende ühiskondlikust positsioonist ning neil on tihti meestega võrreldes piiratumad võimalused tagada enese heaolu kliimamuutuste ning looduskatastroofide korral. Näiteks elavad naised eelkõige arengumaades tihti sotsiaalse tõrjutuse tingimustes (sageli piiravad neid kultuurilised ja usulised normid), neil on tihti meestega võrreldes halvem juurdepääs looduskatastroofide eest hoiatavale infole ning neil on keerulisem pääseda juurde koolitustele, mis õpetavad kliimamuutuste ja looduskatastroofidega toime tulema. Probleemiks on ka naiste vähene osalus kliimamuutuste alases otsustusprotsessis ning nende vähene juurepääs keskkonnaga

seotud ressursidele (seda nii arenenud kui arengumaades).

Järgnevalt toon välja mõningad seosed soo ja kliimamuutuste vahel globaalses kontekstis, mis on ühtlasi otseselt seotud Aastatuhande arengueesmärkide saavutamisega:

Arengumaade maapiirkondades on sageli just naised ja tüdrukud vastutavad vee ning küttepuude kogumise eest. Kliimamuutuste tagajärjel kulub aga nendeks tegevusteks rohkem aega, sest need ressursid ei pruugi enam olla nii kättesaadavad kui varem. Kuna vee ning küttepuude kogumine võtab rohkem aega, siis mõjutab see negatiivselt tüdrukute kooliskäimise võimalusi. Samuti võib tüdrukute kooliskäimist segada perekondade järjest suurenev kliimamuutustest põhjustatud

ränne. Kuna mehed migreeruvad naistest enam, siis jäävad paljud majapidamised naiste vastutada ning tihti kaasatakse tüdrukuid majapidamistööd

esse appi, mis jällegi võib takistada nende kooliskäimist.

Kliimamuutuste tagajärjel sagenevad looduskatastroofid (üleujutused, orkaanid jne.), mis paiskavad segamini inimeste igapäevase elukorralduse ning mõjutavad negatiivselt nende heaolu. Seetõttu võivad katastroofide järgselt leida aset mitmed naised ja tüdrukud negatiivselt mõjutavad tendentsid, näiteks tüdrukute abiellumine varajases eas, koolist väljalangevus, seksuaalne ahistamine, naiste ja tüdrukute inimkaubitsemine ning prostitutsioon, mis omakorda suurendab HIV/AIDSi levikut.

Looduskatastroofide tagajärjel võib juhtuda, et inimesed elavad ajutistes varjupaikades tihedalt koos ning migreeruvad rohkem, mis samuti suurendab HIV/AIDSi leviku riski. Lisaks mõjudele arenguriikide naistele võib ka arenenud maade naistele, kes on pere ning laste eest peamised hoolitsejad, langeda lisakoorem loodusõnnetuses kannatada saanud kodu ülesehitamisel ning perekonnaliikmete eest hoolitsemisel. Looduskatastroofid mõjutavad naised ja mehed erinevalt ka otsesemal moel. Näiteks hukkus 1991. aasta tsükloni käigus Bangladeshis viis korda rohkem naised kui mehed. Sellel on mitmeid põhjuseid, näiteks naistele ei õpetatud ujumisoskust, neile kultuuriliselt sobivaks peetavad riided ning käitumisharjumused piirasid nende

liikumisvabadust, mistõttu paljud naised ootasid kodus meessoost sugulasi, et nende abiga põgeneda.

2005. aastal USA rannikut tabanud orkaan Katrina järgselt moodustasid naised 80% neist inimestest, kes jäid orkaanist räsitud New Orleansi linna, peamiselt

seetõttu, et neil ei olnud majanduslike ressursside puudumisel võimalik lahkuda. Katastroofi tulemusena jäi haavatavasse positsiooni suuresti naissoost immigrantidest koosnev tööjõud, kes hoidis katastroofi eelselt üleval piirkonna turismitööstust ning kellel ei olnud immigrandistaatuse tõttu võimalik uusi töökohti leida.

Vaatamata naiste sageli haavatavamale positsioonile kliimamuutuste kontekstis, tulenevalt nende sotsiaalselt konstrueeritud rollidest, ei tohiks unustada, et naised tegutsevad ühtlasi ka aktiivsete subjektidena, kes tulevad igapäevaselt toime

kliimamuutuste ja keskkonnakahjude poolt tekitatud väljakutsetega. Näiteks organiseerisid erinevatest etnilistest gruppidest pärit naised 1999. aastal Nigeerias Nigeri Delta piirkonnas vastupanuliikumise mitmete rahvusvaheliste naftafirmade vastu, kes põhjustasid oma tegevusega laiaulatuslikku lokaalset reostust ning paiskasid atmosfääri rohkem kasvuhoonegaase kui kogu Sahara-aluses regioonis kokku. Vastupanuliikumise tegevuse mõjul tühistas Nigeeria kohus 2006. aastal mitmete naftafirmade tegevusload ning keelas keskkonda kahjustavad praktikad.

Kasutatud allikad

Gender and the Climate Change Agenda: The impacts of climate change on women and public policy. Women's Environmental Network 2010
<http://www.ifce.org/2009/weeknew/Genderandtheclimate%20changeagenda.pdf>

Resource Guide on Gender and Climate Change, UNDP 2009
[http://www.un.org/womenwatch/download/Resource Guide English FINAL.pdf](http://www.un.org/womenwatch/download/Resource%20Guide%20English%20FINAL.pdf)

Women taking the lead in reversing climate change. World Rainforest Movement, 2006.
<http://www.wrm.org.uy/bulletin/111/Women.html>

Ökoloogilise jalajälje kalkulaator KESA aitab hinnata ühenduste keskkonnamõju

Anne Kivinukk, REC Estonia

Aastate jooksul on nii inimeste- kui ka riikidevaheline ebavõrdsus suurenenud. Mõned riigid kulutavad ja tarbivad palju, samal ajal ajavad teised piskuga läbi.

Arvestades rahvaarvu, tootmistaset ning elujärge kasutab enamik maailma riike loodusvarasid rohkem, kui neil seda oma territooriumilt võtta oleks. Niisuguste riikide hulka kuulub praegu ka Eesti.

2009. aastal valmis SA REC Estonia (Kesk- ja Ida-Euroopa Regionaalse Keskkonnakeskuse Eesti esindus) ja Tallinna Ülikooli informaatika instituudi koostöös ressursikasutuse kalkulaator (<http://kesa.edu.ee/kalkulaator/>). Kalkulaatori sisulise osa koostas Anu Kõnnusaar (OÜ Biologic), rahaliselt toetasid Norra, Islandi ja Liechtensteini rahastatud Vabauhenduste Fond Avatud Eesti Fondi vahendusel ja Keskkonnainvesteeringute Keskus.

Et kalkulaator ja kogu selle valmimisega seotud projekt käsitles teemat "Keskkond ja säästev areng", siis sai ka "lapsuke" nimeks täheühendite kombinatsiooni KESA.

Kalkulaator võimaldab kasutajal hinnata oma mõju ümbritsevale keskkonnale: kui palju kasutatakse vett, energiat, kui palju tekib jäätmeid, eraldub õhku kasvuhoonegaase jms. Kokku annavad need andmed üldise pildi sellest, milline on kasutaja koormus ümbritsevale keskkonnale ehk - kui suurt maa-ala vajatakse, et oma harjumuspärast elu vajalike loodusvaradega kindlustada. Vahel nimetatakse niisugust mõttelist maatükki ökoloogiliseks jalajäljeks. Ökoloogilise jalajälje välja arvutamine on keerukas, vajab hulgaliselt andmeid, lisaks mõjutavad näitajat mitmesugused kohalikest oludest tulenevad tegurid, seega räägitakse täpsuse huvides ressursikasutuse kalkulaatorist, mõistel "ökoloogiline jalajalg" on siin illustreeriv tähendus.

KESA erineb teistest samalaadsetest kalkulaatoritest peamiselt sihtgrupi poolest - see on loodud eelkõige organisatsioonide

jalajälje kujunemist silmas pidades, kuid samas leiab arvutuskäigu ka üksikisiku jaoks. Organisatsiooni ökoloogiline jalajalg on kulupõhine ning seal kajastuvad vaid organisatsiooni raamatupidamisest läbi käinud kulud (elektrienergia, soojusenergia, transport, jne). Kasutajal on võimalik välja trükkida vajalike algandmete kogumise tabel.

TLÜ teadur Hans Põldoja kirjeldab kalkulaatori kasutamist: "Kalkulaator esitab kasutajale seeria küsimusi ning annab tulemuseks ökoloogilise jalajälje suuruse hektar-aastates. Igakuiste arvete pealt kogutakse kokku tarbitud elektrienergia (kWh), soojusenergia (kWh) ja vee maht (m³). Sinna lisanduvad kõik organisatsiooni liikmete transpordikulud (km), tellitud kaupade transport (tonn-km) ja tekkinud jäätmed (kg). Nende andmete sisestamise järel näitab kalkulaator tulemusena organisatsiooni jalajälge iga töötaja kohta.

Jalajälje kokkuarvutamise järel näidatakse kasutajale diagrammi, mis näitab erinevate komponentide osakaalu tema jalajäljes. Hiirega nendele komponentidele liikudes näeb omakorda, millistest osadest need koosnevad. Nii on näiteks võimalik diagrammilt näha, kui suure osa jalajäljest moodustab jäätmeteke ning kuidas selle keskkonnamõju erinevate jäätmeliikide vahel jaguneb. Samuti on võimalik vaadata tabelit, kus on välja toodud täpne arvutuskäik koos kõigi jalajäljes sisalduvate komponentidega.

Soovi korral on kasutajal võimalik luua KESA kalkulaatori kasutajakonto. Registreerunud kasutajad saavad oma jalajälje salvestada. Hiljem on võimalik salvestatud jalajäljes andmeid täpsustada või lisada uus jalajalg teise perioodi kohta. Eraldi lehele ilmuvad arvutatud jalajälgedega graafilised kujutised. Nii saavad keskkonnateadlikud asutused, organisatsioonid ja üksikisikud jagada

kogemusi oma ökoloogilise jalajälje vähendamisel ning võrrelda oma keskkonnamõju teiste omaga."

Neil, kel soovi veel tõsisemalt oma organisatsiooni keskkonnamõjuga tegelda, võivad asuda koostama oma organisatsiooni keskkonnaaruannet. Aruanne võimaldab teha ülevaadet ettevõtte keskkonnamõjust, seda analüüsida ning kavandada tegevusi negatiivse mõju vähendamiseks. Koduleht annab projekti osaliste kogemustele toetuvaid juhendeid aruande koostamiseks ning rea näiteid juba valminud aruannetest. Oma keskkonnaaruandeid on asunud koostama paljud eesrindlikud ettevõtted ja organisatsioonid Eestis.

Kalkulaatori leiab kodulehel <http://kesa.edu.ee>, kus on muudki säästvat arengut käsitlevat materjali ning abivahendeid. Statistikaameti loodud jätkusuutlikkuse näidikulaud pakub Eesti andmeid ja võrdlusmaterjali mitmel tasandil, artiklites ja videodes kirjeldatakse Eesti häid näiteid jätkusuutliku arengu alal jpm.

Loodame, et valminud kodulehe näol leiavad Eesti vabauhendused hea abimehe oma töö- ja elukorralduse keskkonnasõbralikuks korraldamiseks.

Tarbijakäitumise pilootuuring Greendexi kalkulaatori baasil.

Liivi Pehk, ENUT

Projekti „Naisorganisatsioonide aktiivsuse tõstmine Balti mere regioonis, kliimamuutuste ennetamise alases tegevuses kohalikul tasandil“ raames viidi läbi meeste ja naiste ökoloogilise jalajälje pilootuuring. Uuringus kasutati tarbijakäitumise ja materiaalse elustiili mõõtmiseks Greendexi kalkulaatorit. Küsitlused viidi peamiselt läbi

seminaride raames kuid täiendavalt saadeti küsimustikke välja ka e-postiga.

Greendex'i indeksist

Greendex kalkulaator mõõdab tarbijakäitumist ja materiaalsel elustiili 65 erinevast muutujast lähtuvalt, kusjuures see muutujate võrdlemisi suur arv vähendab testi tulemuste moonustatust, suurendades niiviisi ühtlasi *Greendexi* kui meetodi usaldusväarsust. *Greendex* koosneb 4 näitajast: eluase (30%), transport (30%), toit (20%) ning kaupade tarbimine (20%), kusjuures viimase puhul võetakse arvesse nii igapäevaoste ja jäätmetöötlust (50%) kui ka kulukate esemete omandust (näiteks elektriseadmed) (50%). Eluasemel ja transpordil on *Greendex'i* indeksile suurem mõju, kuna neil näitajatel on suurem mõju ka keskkonnale.

Iga *Greendex'i* indeks peegeldab skoori-saaja tarbimismustrite mõju keskkonnale. Mida kõrgem on skoor, seda säästlikum on vastaja ning seda väiksem on tema ökoloogiline jalajalg. Punktiskoor moodustub tarbimiskäitumise spetsiifilise mustri põhjal, kusjuures punkte nii antakse juurde kui ka võetakse maha. Lõplik *Greendex'i* indeks moodustub skooridest ning võrreldakse maksimum-algoritmiga (indeks 100), kuid teisalt ei esinda indeks 100 „täiuslikku“ tarbijakäitumist, sest säästvate tarbijakäitumisele puudub ühene määratlus.

Greendex'i indeks on hinnanguline väärtus ning sellega pole püüeldud teadusliku täpsuse poole, näiteks ei võeta arvesse piirkondlikku, kultuurilist, religioosset, kliimaatilist ega säästliku eluviisi ja/või keskkonnasäästlike produktide kättesaadavuse mõjusid. *Greendex'i* indeks on vastaja ökoloogilise jalajälje üldine mõõdik.

Tulemuste analüüs ja kokkuvõte

Küsitlusele vastas 43 inimest (sh 34 naissoost, 9 meessoost). Enamike vastajate leibkond (24 juhul 43-st) koosnes vaid täiskasvanud inimestest (18-aastased või

vanemad), lapsi oli leibkonnas keskmiselt 0,57.

43 vastanu tulemuste seas esines indekseid skaalal „45“-„68“, kusjuures **keskmiseks tulemuseks oli „55,65“**. Naissoost vastajate keskmine tulemus oli „55,8“ punkti ja see on ühe indeksipunkti võrra kõrgem kui meessoost vastajate tulemus „54,77“ punkti. Indeks jäi skaalal vahemikku „45-50“ 6-l vastajal ehk 14%-l vastanutest. Vahemikus „51-55“ said tulemuse 15 vastajat ehk 34,8%-i. Vahemikus „56 - 60“ olid 14 vastaja tulemused ehk 32,5 %-i ja indekseid üle „60“-ne esines 8 juhul ehk 18,6%-l vastanutest. Kõige sagedasem indeks oli „58“ (esines 6 korral juhtudest).

Uuringu tulemusena selgus, et meessoost vastajate hulgas oli neid, kes tarbisid imporditud toidukaupu vähemalt korra nädalas või sagedamini võrreldes naissoost vastajatega mõnevõrra rohkem. 88,8% meessoost vastajatest vastas, et nad tarbivad imporditud toidukaupu vähemalt korra nädalas või rohkem ja naissoost vastajate hulgas oli see arv vastavalt 76 %.

Kohalikku päritolu toidukaupade igapäevaseid tarbijaid oli nii meeste kui naiste hulgas võrdselt - 88%. Loomaliha tarbisid mehed sagedamini kui naised. Meestest vastas 60%, et nad tarbivad loomaliha kas korra nädalas või sagedamini ja naiste hulgas oli kas korra nädalas või sagedamini loomaliha tarbijaid 38 %. Puu- ja juurvilju tarvitas igapäevaselt 66% meestest ja 85% naistest. Pudelite tarbijaid oli meeste hulgas mõnevõrra rohkem kui naiste hulgas- mehed vastavalt 55% ja naised 41%.

Ühistransporti kasutas igapäevaselt või enamikel päevadel 29% naistest ja 40% meestest. Samas kasutas autot ka peale tööd 44% naistest ja 66% meestest.

Võrreldes meeste ja naiste suhtumist kaupadesse, mis on keskkonnakahjulikud, selgus et naised pööravad rohkem tähelepanu toodete keskkonnaohtlikkusele kui mehed ja püüavad vältida keskkonnaohtlike kaupu. 20% naissoost vastajatest nõustus väitega, et

nad ei osta kunagi kaupu mis on keskkonnaohtlikud. Meessoost vastajate hulgas oli selle väitega nõustujate arv 0%.

32% naistest ja 33% meestest vastasid, et nad valivad alati sihtkohta jõudmiseks kas jalutamise või jalgrattaga sõitmise, kui kaugus seda võimaldab.

Magevee kasutuse minimaliseerimise osas naiste ja meeste hoiakud oluliselt ei erinenud - 44% meestest ja 41% naistest vastas, et nad enamasti püüavad magevee kasutust minimaliseerida.

44% meestest vastas, et nad hoiavad pidevalt koduse või töökoha kütte- või jahutussüsteemi madalal regulatsiooniastmel eesmärgiga energiat säästa. Naiste hulgas oli vastav protsent 23%. Seevastu olid naised altimad saatma materjale korduvkasutusse. 82% naistest vastas, et nad teevad seda kogu aeg ja meeste hulgas oli vastav protsent 66%. Ka elektroonikakaupade uuesti ringlusse saatmise osas olid naised aktiivsemad kui mehed. Samas ei seleta käesolev uuring antud vastuste tagamaid nagu näiteks kes peres otsustab ja korraldab kasutatud esemete taaskasutusse äraandmise vaid näitab eeskätt meeste ja naiste hoiakuid taaskasutuse osas.

38,2% naistest ja 22% meestest nõustusid täielikult väitega, et nad eelistavad elada lähedal paikadele, kuhu neil on vaja enamusel päevadel sõita, eesmärgiga vähendada mõju, mida nende transpordiharjumused avaldavad keskkonnale. 22% meestest ja 8,8% naistest eelistasid üldiselt soetada endale taaskasutatud esemeid ja mitte osta uhiuusi kaupu. Meeste ja naiste suur erinevus

suhtumises taaskasutatud esemete ostmisse võib tuleneda ka toodete liigist, mida mehed ja naised tavaliselt peres soetavad. Vastavalt varasematele uuringutele vastutavad perekonnas naised rohkem riiete, jalanõude ja esmatarbekaupade soetamise eest ja mehed rohkem elektroonika, kodumajapidamismasinat ja transpordivahendite soetamise eest.

77% meestest ja 82% naistest olid valmis maksma rohkem raha energiasäästlikku toote eest, kui see aitab toote eluea jooksul säästa rohkem raha.

Madalamad tulemused (indeksid skaalal „46“-„47“) erinesid kõrgematest tulemustest (indeksid skaalal „61“-„62“) eelkõige säästliku transpordikasutuse ja esemete taaskasutusse saatmise poolest.

Seoses meessoost vastajate väikese osakaaluga vastanute hulgas ei võimalda antud pilootuuring teha täpsemaid võrdlusi ja järeldusi meeste ja naiste ökoloogilise jalajälje osas ning oleks vajalik viia läbi täiendavaid uuringuid laiemal valimil. Samas langesid ka meie poolt läbiviidud pilootuuringu tulemused mitmeski osas kokku varasemalt läbiviidud uuringute tulemustega, nagu näiteks meeste sagedasem loomaliha tarbimine toiduks, meeste väiksem huvi toodete keskkonnasäästlikkuse vastu.

Saadud keskmine tulemus (55,65) asetab Eesti vastaja võrreldes teiste riikidega säästlikuimate riikide hulka vastavalt Ungari, Argentiina ja Venemaaga samalaadsele tulemusele.

Tabel 1 – Greendex'i indeksid 2010. aastal

India (62,6)	Brasilia (58,0)	Hiina (57,3)	Argentiina (54,2)	Venemaa (54,2)	Ungari (54,1)	Lõuna Korea (52,8)	Rootsi (50,7)
Hispaania (50,4)	Austraalia (50,3)	Jaapan (49,7)	Suurbritannia (49,6)	Prantsusmaa (48,9)	Saksamaa (49,4)	Kanada (47,9)	Ameerika Ühendriigid (45,0)

Kasutatud allikad

<http://www.nationalgeographic.com/greendex/calculator.html>

http://s.ngeo.com/wpf/media-live/file/GS_NGS_2010GreendexHighlights-cb1275487974.pdf

Kliimamuutused, tervis ja sugupoolte aspekt

Reet Laja, ENUT

Kliimamuutused mõjutavad inimeste tervist nii otsesel kui kaudsel viisil. Kuna tegemist on keerulise ökoloogilise süsteemiga on kaudseid mõjusid sageli raske märgata. Kliimamuutused avaldavad otsest mõju nii naiste kui meeste tervisele, kuid selle mõju avaldumine meeste ja naiste tervises on erinev. Esineb kliimamuutusi mis mõjutavad naiste tervist rohkem kui meeste tervist.

Peamised kliimamuutused, millel on oluline mõju tervisele on kuumalained ja sellega kaasnevad kuumarabandused, ekstreemsetest ilmastiku tingimustest (nagu tormid, üleujutused jm.) põhjustatud terviseprobleemid, õhu saastatuse tagajärjed, ultraviolettkiirguse kasv, probleemid joogivee ja toiduga.

Otsesed kliimamuutuste mõjutegurid on:

1. Temperatuuri muutustest põhjustatud tervisehäired

Kõige otsesem oht tervisele on kuumarabandus. Suurenev kuumalainete

esinemise sagedus ja ägedus võivad kaasa tuua suureneva surmade ja haigestumiste arvu ja seda eriti noorte ja vanurite hulgas. Suureneb südame ja hingamisteede haiguste hulk. Naised taluvad kõrgemaid temperatuure üldiselt halvemini kui mehed kuid naised on ka altimad muutma oma käitumisharjumusi, et vähendada kliimamuutuste negatiivset mõju (Potsdami kliimaInstituut, 2000). Üldiselt esineb naiste hulgas kuumarabandusest põhjustatud surmajuhtumeid rohkem kui meeste hulgas (Röhr, 2004)

2. Ekstreemsetest ilmastikutingimustest põhjustatud tervisekahjustused

Siia hulka kuuluvad terviseasutuste võrgustike kahjustumine ja hävimine. Ekstreemsetest ilmastikutingimustest põhjustatud haigused ja vigastused, katastroofidest tulenev sotsiaalne ja vaimne stress, elanikkonna ümberpaiknemise vajadus ja arstiabile-ligipääsu raskenedmine (eriti maapiirkondades).

Katastroofide esinemise puhul naiste osaks langev tööde hulk suureneb oluliselt kuna naised peavad võtma üle väga suure osa lisatööst, mis tekib katastroofide tagajärjel- s.o. hooldamisega seotud kohustused, perekonnaliikmete põetamine, samuti igapäevaelu vajaduste nagu toit, vesi jne. Tagamine pereliikmetele. Tihti puuduvad naistel vajalikud oskused (nagu ujumisoskus) ja teadmised kuidas käituda katastroofiolukorras ning tulenevalt

naistel lasuvast hoolduskohustustest asuvad nad tihti katastroofihetkel piirkondades kus abi on kaugemal ja vähem kättesaadav

3. Õhu saastatusest tulenevad tervisekahjustused

Temperatuuri kasv toob kaasa ka õhu kvaliteedi halvenemise ja suurema saastatuse eriti suurlinnades - näiteks sudu. Üks kolmandik CO₂ gaasidest tekitatakse transpordivahendite poolt. Peale pikki kuumi perioode moodustub linnades nn. suvine sudu. Õhu kvaliteedi halvenemise tõttu suureneb astmahaiguste ja teiste hingamisteede haiguste arv, suureneb allergia, kasvab südamehaiguste ja vähihaiguste arv (eriti rinnavähk naistel).

4. Toidu ja veesaastatusest tingitud tervisehäired

Keemiliselt ja bioloogiliselt saastatud toidu ja vee tarbimise tagajärjel tekivad kõhulahtisus ja mürgistused.

5. Suurenevast sademete hulgast tulenevad tervisekahjustused

Suurenev sademete hulk võib kaasa tuua selliste haigustekitajate nagu malaariasäsed jt. arvukuse olulise suurenemise. Eriti ohtlikud on malaaria sääskede hammustused rasedatele.

6. Ultraviolettkiirguse suurenemisest põhjustatud tervisehäired

Ultraviolettkiirguse suurenemine toob kaasa nahapõletuste ja nahavähi juhtumite

arvu suurenemise, mõjutab immuunsüsteemi. Vastavalt Šveitsi Statistikaameti andmetele esineb naistel nahavähi juhtumeid sagedamini kui meestel

Kliimamuutustel on ka mitmeid kaudseid mõjusid nagu merevee taseme tõusust tulenev merevee imbumine pinnavette, mis halvendab pinnavee kvaliteeti. Kliima soojenemine avaldab ka olulist mõju liigilisele mitmekesisusele kaasa arvatud kalade arvukusele. Klimatoloogid arutavad Golfi hoovuse mõju võimaliku vähenemise üle, mis tooks endaga kaasa kliima jahenemise Põhja-Euroopas.

Kliimamuutuse protsess ei ole neutraalne ja nii nagu näitavad läbiviidud uuringud ja statistika on naised selles protsessis rohkem haavatavamad. Seetõttu on eriti oluline kaasata rohkem naisi kliimamuutuste alaste poliitikate väljatöötamisse.

Kasutatud kirjandus:

http://www.who.int/globalchange/publications/reports/final_who_gender.pdf

http://www.gendercc.net/fileadmin/inhalte/Dokumente/Actions/CC_health_en.pdf

Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus (ENUT)

Narva mnt. 25-410, 10120 Tallinn, Eesti

Tel/Fax +372 6409173

www.enut.ee